

ԱՅԳԵՅԻՆ

Այսօր 19-ին Ատոմայ վանքէն հրաման խնդրելու եկան Ս. Պատրիկոսէն որ հետեալ օրը դան ՚ի Ս. Յովնայ պատարագ մատուցանելու ինչպէս ուրիշ տարիներ : Ս. Պատրիկոսէն պատասխանեց որ այսու հետեւ պիտի չմատուցանեն այն պատարագը, վասն զի մինչեւ ցարդ Հայք բոլոր Քրիստոնեայներն իրենց եղբայր կը ծանախէին և կը ծանախէին, և այս եղբայրութեամբն էր որ Հայերը Չեղ կը շնորհէին ամեն տարի մէկ անգամ ՚ի Ս. Յովնայ, և մէկ անգամ ՚ի Ս. Փրկիչ պատարագ մատուցանել : Այժմեր եղբայրութիւնն ալ ուրիշ բան մը չէր, եթէ ոչ մեր կրօնքը որ զմեզ մի կը կապուցանէր, և թեթեւ տարբերութիւններուն կարծեցուցած օտարութիւնն ալ ժամանակին վերջը ներքին կ'ապաստէինք :

Սակայն այս առուր իրաց վեճակն մեր այս ցոյն ՚ի դերեւ հանեց. ըստ որում աւելի մեծ տարբերութիւն մը եւս կը ծնայ այսօր Հռոմէաց եկեղեցւոյ դուխը դնել իւր ու արեւելեան Արեւելեաց մէջ : Այսպիսի մեծ և անակնկալ տարբերութիւն մը, որ ինքն արդէն խորհած ասեմը գիտէր թէ ասիկա ընդունելու կէտ մի չէ կրօնից մէջ, և քրիստոնէական Առաքելականութեան իսկ հակառակ է այնչափ, որ չափ խաւարը լցան : Թէ և ՚ի վաղուց անտի այս անտիպ անտիպակոնութիւն բառերը կը կրօնի նուէին Հռոմէաց եկեղեցւոյ գլխոյն անուանը հետ : սակայն այն ժամանակներն ասանք երազատեսներու չը նորքները կը համարէինք :

Հիմա որ բոլոր իւր Արեւելեաց եպիսկոպոսներէն կաղմուած ժողով մը հաստատուելու ելաւ, և ստիպմամբ

կամ համադմամբ տմանց ընդունել տուաւ իւր որոշումը, այսու հետեւ նա մեզ հետ բաժին չունի :

Քրիստոնէական խանութիւններն ստիպեց զմեզ որ այս մեծ ամբարտաւանին անունը անգամ մը եւս չը յիշուի մեր Արեւելեաց մէջ : Այնք եկեղեցւոյ Պառիս Վեհ. կաթողիկոսն ալ այսպէս կը հրամայէ :

Այս կարծեցին որ այս մերժումը ամայս սկիզբները Ս. Մանգեան մէջ տեղի ունեցած դատութենէն հետեւեցաւ. որ այրին հիւսիսային դրան հինգ աստիճաններն աւելուն վրայ էր : Այս տեղ այս խնդիրը քիչ մը պարզելն ալ աւելորդ չթուիր մեզ :

Այս այրին հիւսիսային դռնն ու աստիճանները մեր Արեւելեաց մէջ ու մերն է : Այնտեղ տարի չափ յառաջ այրն երթալու համար բռնադատիկ հրամանաւ մը մեր Արեւելեաց հիւսիսային օրմէն դուռ մը բացուած է ասանց, և անկեց ՚ի վեր նոյն դրան ու սանդխոց մէջի ճանապարհի ասանք կ'աւելն իբրեւ թէ իրենցն ըլլայ ժամանակին իրաւագիտութեանը յեցեալ : Այս դուռը բանալու հրաժանն ստացան, կարծեցնելով, որ իւրենք այրն երթալու ճանապարհ չունին. մինչդեռ նոյն իսկ այրին մէջ ունին դուռ՝ որ ուղղակի իրենց վանուց կը հաղորդէ, և միշտ այն դուռէն կը բանէին : Այս դրան ճանապարհին հետեւած է այս աստիճաններն ալ աւել Վատիկան, և մէկ շաբաթ մեք Հայքս եւ մէկ շաբաթ ալ իրենք Վատիկան կ'աւելին, միշտ կոխը պահաւ չլարով : Վերջին օրերս ձայն մը հանեցին որ այս աստիճանն աւելու իրաւունք չունին Հայերը, և սկսան մեր աւելն օրդ իրելը :

Վանքին հետ բանակցելով երբ տեսնուեցաւ որ Վատիկան Հայերն ի

բաւ ունիւր չաւնին խօսքէն զատ երկրորդ բաւ մը տեղամ չեն արտատաներ, կառախարութեանն լուր տրուեցաւ :

Ստոխանութիւնը շաղկիւն իրկից որ այն տեղը ոչ Հայք աւելն և ոչ Վասինք, մինչեւ որ դատատանն ըլլալով աւելլու եղանակը վճռուի :

Վասին Դրանխտեան քահանայք եօթանասունի չափ կը թափին Վիկեղեցւոյ մէջ ամենքնին ուլ տարաներուն տակ մէկ մէկ բիր, թեղիքներուն տակ ալ մէկ մէկ ասորձանակ, կ'ըսեն շաղկիւնն որ մենք ոչ Աստուարութիւն կը ճանաչենք, ոչ Փաշա, ոչ ոստիկան, և կ'սկսին սանդուխն աւելլու փեշերով, վրձիններով և բաւրանքով :

Ստոխանութիւնն երկրորդ օրը եւս իրկեց շաղկիւնն արգիլելու, դարձեալ նոյնը կրկնեցին նոյն եղանակով, այս անգամ 100 ի չափ վարդապետաց հետ, 150 ի չափ ալ գեղապիներէն մի այսուցած էին : Արսեն շաղկիւնն որ մենք ոստիկանութիւն չենք ճանաչեր, եթէ մեր Հիւսրապետը (Վաղղից) կամ Արուստակի տեսուչը հրամայէ, կը դադարինք աւելլել, և թէ ոչ մեզի տրոխը չկրնար ըլլալ, եթէ զօրք ալ գայ :

Ըստ վրաց Վսեմ. Վեամիլ Փաշա տեղւոյս Աստուարիչն Հիւսրապետին կը հարցնէ թէ ինչ կ'ուզէ ըլլալ այս տեսակ դէտք մը : Արկորդ անգամ հարցուած ասուն կը պատասխանէ Հիւսրապետն հետեւեալ նաւանաւ :

յերոսաղէմ 21 յուլիս 1870

Պարոն կառավարիչ

Ներկայ ամսոյս 19 ին արաբերէն լեզուով գրած նամակդ ստացայ, ու

բով Չեր վեհմութիւնը Հայ և Վասին կրօնաւորաց մէջ ծագած վէճը յայց կուտայ ծննդեան այրին աստիճանները աւելլու մասին :

Հայերը կը պնդեն թէ բաւական երկար ժամանակէ ի վեր կաւելին Վասինաց հետ յիշեալ աստիճանները : Վասինք կը հաստատեն (1) թէ անոնց աւելլու ատենց իրաւունքի է, և կ'ուզեն որ անկրօնի սովորութիւնը խտրանաի, և թէ միայն իրենք աւելն իրաւունք աւելլու :

Ինդիրն ըստ ինքեան ինչ որ ալ ըլլայ, իմ մտածածս Չերինին նման է, պարոն կառավարիչ, այսինքն թէ պէտք է ժամ մը առաջ ծագելիք խաւովութեան առաջին առնուլ :

Վասն որոյ կը փութամ ծանուցանել Չեր վեհմութեան, որ նորին ամենապատիւ Հայրութեան սուրբ երկրի պահպանող սրբազանը, որուն ուշադրութիւնը այս գործոյս վրայ հրաւիրեցի, տարհովցոյց ինձ այս վէճին վախճան մը տալու, պատշաճ ժամանակի ձգելով իւր իրաւունքները դատատանաւ ձեռք բերելը կրկին անգամ, Աստուծոյ Չեր վեհմութիւնը ի գիտեալմի եթէ այս վէճը նորէն արժարձելու ըլլայ բարեհաճիք ինձ խնայել :

Բնդունեցէք, տէր իմ համարման նրա հաւատարմքը :

Նորին Վեհմութեան

Վեամիլ Փաշա

կառավարիչ Արար

ստղէմայ :

(Սպոր). Սիէնիէի

(1) Վասինք չեն կրնար հաստատել և ոչ մէկ կէտով, մինչեւ Հայքս Եկեղեցիին, մերն ըլլալուն հաստատուն հրովարտանքն ունենալ :

Ըստի վրայ աւելիլ դադարեցաւ, և դատաստանին յանձնուած է քննութիւնը:

Գանք հիմա վերստին Պատարազի խնդրոյն:

Այն օրը Լատինաց Ըրժ. Տեսուչը քաղաքացի լատին մը (Սանաւիլ սնուծ) կը խրկէ Ս. Պատրիարքին որ եթէ այս հրաման չտալը ծննդեան աւելին համար է, անոր միջոցը գանել գիւրին է. կ'ուզեն մինչեւ հիմաւուածն պէս դարձեալ ըլլայ, կ'ուզեն իրենց Լիկեղեցւոյ մէջի ճանապարհը իրենք աւելն, սանդուխը մենք:

Ս. Պատրիարքը պատասխանեց որ մենք աւելի խնդիրը Կառավարութեան դատաստանին ձգած ենք, և կը վերջանայ անշուշտ ըստ օրինի. անոր վրայ վերստին խորհելու հարկ մը չը կայ: Իսկ մեր Լիկեղեցւոյ մէջի ճանապարհին գալով, օր օրինօք կ'ընելու ձեզ յաւելցուց, մեր եկեղեցւոյ մէջ տեղէն անցնելու, մինչդեռ նոյն այրին մէջ ունիք յատուկ դուռ մը, ժամանակին դէպքերը այսպէս հետեւեցուցած են, ոսկայն արդէն դարերը ըստաւորուելով օրէնքներն արդար կը հրամայեն, ուստի այս խնդիրն ալ դարձեալ ժամանակին կը ձգենք:

Ըստ մանաւիլը կը յայտնէ որ իրենց Տեսուչը ցաւ ցած է Հայոց վանքը Խոխոց խնդիրին մէջ մանեւուն համար:

Պատասխանեց Սրբազանը որ Խոխոց ամէն իրաւունքն ու պաշարը պաշտպանել և կատարել մեզ յանձնուած է: Ինչպէս որ Յայր և Լատինք իրենց հետեւակ աղգերն Երուսաղէմէն ջնջեցին, նոյն միտքը չունին երբէք Հայերը, մեր հետեւակ աղգերն այս տեղէն բոլորովին սպառած ժամանակին ալ մենք վանուց ծախքը հոգացած, մէջ տեսուչ դրած ենք,

մինչեւ իրենց վարդապետ եկած աւտեն, և անոր ենք յանձնած:

Ինքը զօրաւոր մէկը Խաղտին տկար մէկը, ինչ խորհրդով և ինչ իրաւամբ ուղեց այն տկարին տեղը դրաւել յանիրաւի. դատաստանին ուղղութիւնը իւր անիրաւութիւնը յայտնեց:

Այն իրիկունը Սպանիոյ հիւպատոսն ալ իւր Թարբճանք խրկած է Ս. Պատրիարքին, որ այն պատարագը Հայք Լատինաց կը շնորհէին Սպանիոյ տէրութեան խնդրանօք. կը խրնդրէ որ դարձեալ չղանան այս շնորհքն ընել Ֆրանսիականներուն հետ քիչ մը գժտած ըլլալուն առթիւ:

Ս. Պատրիարքը ասոր պատճառն իմացնելէ ետքն ըսաւ որ Սպանիոյ Տէրութեան խնդրած պատարագը Սուրբ Յակովբայ մէջ ես ինքնին կը մատուցանեմ համայն միաբանօք, ուստի ասոր վրայ Ս. Հիւպատոսին միամտութիւնը կը խնդրեմ:

Այն օրը Դարձեալ Խաղտիոյ Հիւպատոսը նամակաւ լուր կուտայ Վրասեմ. Վրասեմի Փաշայի տեղւոյս Կառավարչին, ըսելով որ Լատինաց բազմամանակեայ սովորական իրաւունքն է և այսօր Հայք կը զմանան:

Վրասեմ. Կառավարչի կողմէն հարցուած ժամանակ, պատասխանուեցաւ որ Լատինք մեր Լիկեղեցւոյ մէջ պատարագելու երբէք իրաւունք չունին, անոնց խնդիրը մինչեւ ցարդ կ'ընդունէինք բրիտանեական եղբայրութեան եզուովը, և բրիտանեական ընկերութիւնութեամբ, մերն անոր, անորը մեր սկզբունքով կը շնորհէինք: Սակայն այսօր Թոյլ տալ տնոնց մեր եկեղեցւոյ մէջ պատարագել, մինչդեռ Պապին յղացած եւ ծնած անսխալականութեան խնդիրն զմեզ իրենցմէ իսպառ կ'անջատէ,

այնպիսի շնորհք մը, անկարելի է մեզ
այսուհետեւ նոցա շնորհել :

Աւստի այս դարձը կրօնականի վե-
րաբերելուն Վ սեմ. Կառավարչիդ կը
յայտենէր խնդրանքդ որ Եթէ Չեղդ
Վ սեմու թեան միջնորդութիւնը թա-
խանձեն, չընդունիր. Ժամն զի Վիե-
ղեցական կանոններն ու հրամանն ըզ-
մեզ կ'արգիլեն ընդունել :

NATIONAL

Le 12/24 Crt. des applications ont été faites par le Couvent Latin en Ville, pour obtenir l'autorisation de S. B. Mgr. le Patriarche, de célébrer le lendemain la messe à l'Eglise de St. Jacques comme les autres années. S. B. répondit que les Latins ne célébreront plus dorénavant cette messe, car les Arméniens leur accordaient jusqu'ici de célébrer la messe une fois par an à St. Jacques et une fois à l'Eglise de St. Sauveur par la simple fraternité avec laquelle ils regardaient et regardent tous les Chrétiens, cette fraternité qui n'était autre chose que notre Religion qui nous unissait en un; et que nous attendions le moment favorable pour faire disparaître l'étrangeté supposée de nos différences.

Mais la situation actuelle des choses nous ôte ces espérances, car elle s'efforce d'y ajouter à la tête de l'Eglise de Rome une autre et plus grande difficulté entre celle-ci et l'Eglise Orientale. Une différence tellement grande et inattendue, qu'on savait bien en y pensant même être une maxime inacceptable dans les religions, et aussi opposée aux théologies chrétiennes, que l'obscurité à la lumière. Quoique les mots faillible et infaillibilité se répétaient de temps à autre avec le nom du chef de l'Eglise Romaine, nous les considérions pourtant comme des rêves illusionnaires.

Maintenant qu'il a formé un Concile de ses Evêques, et qu'il a attiré quelques uns par contrainte ou par persuasion d'adopter sa décision, celui-là n'aura dorénavant aucun part avec nous.

L'humilité Chrétienne nous oblige à ne plus faire mention dans notre Eglise de ce grand hautin. C'est aussi la volonté du chef de notre Eglise le Catholicos.

Les Latins ont pensé que ce refus provenait de la querelle qui avait eu lieu à Bethléhem vers le commencement de ce mois, relativement au balayage des cinq marches de l'entrée du nord de la grotte de la Nativité. Eclaircir ici en quelques mots cette question, ne nous paraît pas superflu.

L'entrée au nord de cette grotte aussi bien que les marches sont dans notre Eglise et nous appartiennent. Avant trente ans environ, par un ordre forcé, une porte a été pratiquée dans le mur au nord de notre Eglise, pour donner passage aux Latins d'arriver à la grotte, et depuis ce temps ils balayaient ce passage qui conduit de la dite porte à l'entrée de la grotte, comme un droit soutenu dans le temps.

Ils ont obtenu cette imposition d'ouvrir la porte en y faisant croire qu'ils n'avaient point de voie pour y arriver à la grotte, tandis qu'ils ont une porte dans la grotte même qui communique directement avec leur Couvent, et dont ils faisaient usage. C'est en conséquence de ce passage qu'ils commencèrent à balayer les marches de l'escalier, de sorte que les Arméniens balayaient une semaine et les Latins une autre. Les derniers jours, ils ont voulu répandre le bruit que les Arméniens n'avaient pas droit à ce balayage, tout en nous empêchant de balayer.

Conférant avec leur Couvent en ville sur ce sujet, et voyant qu'ils ne cessaient de dire rien autre que les Arméniens n'ont aucun droit, nous eûmes enfin recours au Gouvernement local, qui envoya un officier de Police pour défendre les Arméniens aussi bien que les Latins de balayer jusqu'à ce qu'un jugement soit donné à cet effet.

Une soixantaine de Pères-franciscains portant des bâtons sous leurs robes, se jetèrent à l'Eglise en disant à l'officier qu'ils ne reconnaissent ni Pacha, ni Gouvernement, ni Police, et commencèrent à balayer l'escalier avec des pinceaux, éponges etc. Le second jour la Police envoya encore une fois défendre le balayage: même histoire; et cette fois-ci une centaine de Pères, qui avaient ajouté à leur nombre 150 paysans, criaient que sans un ordre du Consul Français ou de leur Père Supérieur à Jérusalem, ils ne cesseraient de balayer quand même des soldats le leur défendraient.

A une seconde démarche de S. E. Kiamil Pacha Gouverneur de Jérusalem, demandant des explications sur ces faits, le Consul répond:

Consulat de France
en
Palestine

Jérusalem 21 Juillet
1870

Monsieur le Gouverneur

J'ai reçu le 19 de ce moi la lettre rédigée en Arabe par la quelle Votre Excellence me signale les vives discussions entre les Religieux Latins et les Religieux Arméniens au sujet du balayage des

quelques marches qui conduisent de l'intérieur de l'Eglise de Bethléhem à la porte de l'escalier de la grotte de la Nativité.

Les Arméniens prétendent qu'ils ont depuis un certain nombre d'années balayé concurremment avec les Latins, les marches dont il s'agit. Les Latins affirment(*) que ce n'a été là qu'un abus et qu'ils réclament contre cet abus, attendu que seuls ils ont le droit de balayer.

Quoiqu'il en soit de la question en elle-même, j'ai pensé comme vous, Monsieur le Gouverneur, qu'il y avait lieu de prévenir au plutôt les complications aux quelles elle pouvait donner naissance.

Je m'empresse de faire connaître à Votre Excellence, que sa paternité Révérendissime, le père Custode de Terre Sainte, dont j'ai appelé l'attention sur cette affaire, m'a assuré tout en réservant de reprendre en temps opportun la revendication de ses droits, qu'il allait mettre un terme aux discussions actuelles. Je prie d'ailleurs, Votre Excellence, pour le cas où ces discussions se reproduiraient de vouloir bien m'en donner avis.

Veillez agréer Monsieur le Gouverneur, l'assurance de ma considération la plus distinguée,

(Signé) Sienkiewicz

Son Excellence
Kiamil Pacha
Gouverneur
à Jérusalem.

Sur ce, le balayage cesse et l'affaire est en jugement. Revenons à la question de la messe.

Le même jour, le R. P. Supérieur du Couvent Latin, envoie auprès de S. B. le Patriarche, pour délégué, un indigène Latin, pour faire dire qui si le refus de célébrer la messe provenait de la querelle de balayage à Bethléhem, le moyen en est facile à trouver: qu'on pourrait continuer comme par le passé, ou que les Arméniens pourraient s'ils le voulaient, balayer le passage qui est dans leur Eglise, et que les Latins balayeraient l'escalier.

Sa Béatitude répondit que cette question était déjà confiée au jugement du Gouvernement, et que par conséquent il n'y avait aucune nécessité d'y revenir là-dessus. Quant au passage que vous pratiquez au milieu de notre Eglise, par quelle loi, poursuit-il, pourrait-on vous permettre de vous servir du centre de notre Eglise pour

passage, tandis que vous avez une porte particulière dans la grotte même? Ce ne sont que les conséquences des circonstances, mais les siècles déjà éclairés prononcent juste leurs principes, et nous laisserons cette question aussi pour le temps.

Le délégué s'explique que le R. P. Supérieur s'est regretté de ce que le Couvent Arménien s'est mêlé à la question des Coptes.

C'est à nous que sont confiées, dit le Patriarche, la protection des droits des Coptes et l'exécution de leurs devoirs.

Les Arméniens n'ont aucunement l'intention de faire disparaître de Jérusalem comme les Latins et les Grecs, les communautés dépendantes d'eux, au contraire quand celles-ci étaient épuisées, les Arméniens supportaient tous les frais de leurs Couvents, y installaient des Supérieurs pour les surveiller et les remettaient enfin entre les mains de leurs prêtres quand ils se trouvaient.

Les Latins forts, et les Coptes faibles: par quelle intention et par quel droit voulaient-ils injustement s'emparer de l'endroit des faibles? la justesse du jugement a dévoilé l'iniquité.

Le même soir le Consul d'Espagne envoie son Drogman auprès du Patriarche pour le prier de ne pas refuser, à cause de la querelle qu'ils ont, une messe que les Arméniens accordaient au Latins par la sollicitation du gouvernement Espagnol.

S. B. après avoir expliqué le motif de ce refus, ajouta qu'il célébrera lui-même cette messe que le gouvernement Espagnol désire avoir dans l'Eglise de St. Jacques.

Le Consul français écrit le même jour au Gouverneur S. E. Kiamil Pacha, que les Arméniens s'opposent à ce droit que les Latins ont joui depuis des temps reculés.

En réponse aux informations de S. E. le Gouverneur, les Latins, avons-nous dit, n'ont jamais le droit d'officier dans notre Eglise, mais que c'était par un esprit de fraternité chrétienne que nous leur accordions cette faveur. Aussi, leur permettre d'officier dans notre Eglise, maintenant que le dogme de l'infailibilité conçu et engendré par le Pape, nous sépare à jamais d'eux, est une faveur que nous ne pourrions plus leur accorder. Et que cette question étant purement religieuse, nous prions S. E. le Gouverneur de ne vouloir accepter aucune intervention qui nous serait impossible d'admettre d'après les statuts et ordonnances de notre Eglise.

(*) Les Latins ne peuvent aucunement affirmer cela, tandis que les Arméniens peuvent prouver par des Firmans qu'ils possèdent leurs droits à cette Eglise.